

Kirjallisuuden ytimessä on ”ehkä”

Laura Karttunen, *The Hypothetical in Literature. Emotion and Emplotment*. Tampere, University of Tampere, 2015, 235s.

Kirjallisuudentutkimuksen monista eri lajeista lähinnä sydäntäni on sellainen, jonka lähtökohtana on tavanomainen ja arkinen lukijakokemus, joka taiten liitetään kiinnostavaan käsitejärjestelmään ja tällä tavoin näytetään uutena. Toisaalta ihailen tutkimuksia, joissa jonkin vaikeasti havaittavan kirjallisen eriskummallisuuden avulla kammetaan esiin uusi näkökulma kirjalliseen ilmaisuun. Kohdallani muistettavin esimerkki ensimmäisestä tapauksesta oli sisäistekijän käsitteeseen tutustuminen. Sen avulla osasin käsitteellisesti todeta jotakin, mitä jo kokemuksellisesti tiesin todeksi. Esimerkki toisesta tapauksesta on Henrik Skov Nielsenin huomio siitä, että ensimmäisen persoonan kerronnassakin on joskus kertojapersoonaan sitomatonta havaintoja tietoaainesta. Enpä ollut tullut ajatelleeksi, mutta näinhän se on, koska kirjallisuus on tekemällä tehtyä.

Laura Karttusen väitöskirja *The Hypothetical in Literature. Emotion and Emplotment* edustaa kumpaakin noista kirjallisuudentutkimuksen tekemisen tavoista. Yhtäältä Karttusen lähtökohta on yksinkertainen ja arkisen lukemisen kannalta luonteva: hypoteettisuus ja kirjallisuuden esittämä tunne ovat keskeisiä kirjallisuuden tapahtumisessa. Toisaalta Karttunen käy tutkimuksessaan hienostunutta keskustelua kieli- ja kirjallisuustieteellisen tutkimustradition kanssa. Tämän keskustelun seuraaminen johtaa joskus tilanteisiin, joissa huomaa, ettei ole osannut lukea kertomakirjallisuutta lainkaan riittävän tarkasti erilaisia hypoteettisuuden muotoja seuraillen.

Monet tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota kirjallisen ilmaisun modaalisuuteen. Tärkeät tai merkityt asiat ovat usein epävarmoja, todennäköisiä, itsensä kumoavia, ehkä totuudenvastaisia tai kerrassaan epäluotettavia: hypoteettisia. Karttusen tutkimuksessa käydään seikkaperäisesti läpi aiheen aiempaa tutkimusta, esimerkiksi Gerald Princen ajatusta ”epäkerrotusta” (*disnarrated*) ja David Hermanin ”hypoteettista fokalisaatiota” (*hypothetical focalization*) ja modaalilogiikkaan pohjaavan tutkimuksen käsittelemiä virtuaalisia tapahtumia ja maailmoita. Karttusen väitöskirjan kirjallisen tekstin ominaisuuksiin keskittyvä lähestymistapa täydentää traditiota ja tarjoaa kiinnostavia luentoja. Laura Karttunen liikkuu sujuvasti eri tutkimuskentillä, mutta asemoi kuitenkin tutkimuksensa aina ”suunnitellun kielellisen artefaktin” (24, suomennokset SH) ominaisuuksien tarkasteluksi.

Kohdetekstien puolesta Karttusen tutkimus on mukavan täplikäs. Käsittelylukujen kohteina on Arundhati Royn, Kazuo Ishiguron ja Ian McEwanin romaanien - kenties odotuksenmukaisia kohteita - lisäksi David Sedarisin ja Junot Díazin lyhyet kertomukset. Karttusen käsissä kaikista teksteistä irtoaa monia hypoteettisuuden muotoja, vaikka Royn *Joutavuuksien jumala* taitaakin tarjota tutkimuksen varrella eniten esimerkkejä ja pureskeltavaa. Kohdeteokset myös ohjaavat kohti hypoteettisen ilmaisun tyyppillisiä käyttötarkoituksia. Tekijä itse toteaa, että tutkimuksen kohteet ”käsittelevät problemaattisia tai traumaattisia menneitä kokemuksia ja panevat merkille tunteiden kaksisuuntaisen liikkeen kertomisen ja kerrotun välillä”. Hypoteettisuuden eri muodot - epäkerrottu, hypoteettinen puhe, hypoteettinen fokalisaatio - ovat väkeviä kirjallisia keinoja, jotka näemmä esiytyvät väkevien kirjallisten aiheiden ja teemojen käyttöön.

Tarkkaan analyysiin valittujen tapaustensa ohella Karttunen kuljettaa tutkimuksessaan mittavaa kaunokirjallista esimerkistöä. Tämä on hyödyllistä, semminkin kun tutkimuksessa tehdään koko joukko käsitteellisiä täsmennyksiä lähinnä narratologisen kirjallisuudentutkimuksen kentällä. Karttusen väitöskirjassa tekstiluentojen tehtävä on ensisijaisesti havainnollistaa teoreettisten käsittelyjen pohjalta syntyneitä linjavetoja. Onnellista kuitenkin on, että hypoteettisuuden ja tunteen keskinäinen sidos on kaikissa kohdeteksteissä siksi olennainen elementti, että luvut onnistuvat olemaan sekä käsitteellisesti kiinnostavia että kirjallisten teosten ehjiä kokonaistulkintoja. Oma osansa on toki myös Karttusen johdonmukaisella ja ymmärtämään pyrkivällä tutkijanotteella.

Seymour Chatman ehdotti joskus, että yksi narratologisen kirjallisuuden tutkimuksen tulevaisuuksista on kirjallisuuspedagogiikassa. Karttunen tarjoaa hieman samassa hengessä tutkimuksessaan hypoteettisuuteen, henkilö-hahmon kokemukseen ja tunteeseen keskittyvän lukutavan, jonka hän usko olevan avuksi ”syvästi empaattisessa kirjallisuuden lukemisessa ja analyysissä”. Vaikka kirjallinen teksti ei suoraan huokuisi tunnetta, voidaan Karttusen ajattelussa tekstin hypoteettista ulottuvuutta tarkastelemalla päästä kiinni tekstinkohtiin, jotka ovat mahdollisesti merkittäviä tunteiden ja kerronnan kannalta. Narratologia on lähtökohtaisesti kertomakirjallisuudelle tyyppillisten ilmaisukeinojen kartoitusta ja on historiansa aikana tuottanut käsitteellistä tietoa erilaisista kirjallisuustilanteista. Julkilausumaton oletamus on, että mallinetaan hyvän lukijan tapaa kohdata kirjallinen teksti. Tämän konventiotiedon hyödyntämistä parempien lukijoiden kasvattamisessa Chatmankin ajoi takaa. Karttusen tutkimus pyrkii tämän lisäksi kunnianhimoisesti tarjoamaan ”tarkkuustyökaluja” hypoteettisuuden ja tunteiden kytkösten paikallistamiseksi. Kiihättävästä pyrkimyksestä huolimatta lienee syytä olla varuillaan, etteivät arjen kirjallinen kokemus ja asiantuntijaluenta erkane toisistaan liiaksi (”Teoksessa näyttäisi olevan päällisin puolin kyse tästä, mutta tutkitaanpa kuitenkin ensin analyyssimenetelmällä...”)

Kuten sanottua, Karttusen teoreettinen viitteistö on laaja ja syvä. Suurimmiksi sankareiksi nousevat kuitenkin Monika Fludernik ”skemaattisen kielen esittämisen” teoriallaan ja Meir Sternberg siteeraamisen uudelleentulkinnallaan. Kolmannen luvun käsittelyssä Fludernikin ja Sternbergin ajatukset yhdistyvät erinomaisesti esimerkitetyksi tavaksi lukea kirjallisuutta. Hypoteettisuuden ja tunteiden tarkastelun kannalta Fludernikin ja Sternbergin kommentaarit eivät ehkä ole aivan ytimessä eivätkä ehkä aivan näin laajoina tarpeenkaan - virkistävää luettavaa joka tapauksessa. Erityisen herkullisia ovat Karttusen esimerkit tapahtumien siteeraamisesta: on inspiroivaa, että miltei mitä tahansa muutakin (kuin sanoja) voidaan tarvittaessa esittää kielen keinoin. Joskus on tietysti epävarmaa, lainataanko sanoja vai tapahtumia. Karttunen itse pohtii Royn romaanista poimimassaan esimerkissä, lainataanko kutittamisen tapahtumaa vai sisäisesti kuultua ääntä (”ickilee, ickilee, ickilee!”). Sama pätee nähdäkseni vielä toiseen esimerkkiin, jossa käsi heiluu kuin sotilaalla (”lef, lef, lefrightlef”). Eikö tässä yhtä aikaa siteerata käden viuhtovaa liikettä ja sanoja?

Käsitejärjestelmien loogisuus ja selkeys ovat tutkimuksessa tärkeitä. Karttunen voi siis, kuten Richard Walsh, esimerkiksi sieventää yleiskertojan pois käsitteidensä joukosta. Täsmennykset, suositukset ja linjaukset perustuvat kuitenkin myös ilahduttavasti käsitteiden käyttökelpoisuuteen. Esimerkki tästä on luvun 4 käytännöllinen ja opettavainen pohdinta sisäistekijän käsitteen tarpeellisuudesta Kazuo Ishiguron romaanitaiteen tulkinnassa. Joskus tilaa ei kuitenkaan ole käytetty aivan riittävästi käsitteelliseen hienosäätöön. Luvussa kaksi tehty kiinnostava eronteko ”disnarraation” ja ”dysnarraation” välille olisi kaivannut hieman lisää havainnollistusta.

The Hypothetical in Literature on ajoin haastavaa luettavaa intensiivisen ja moniaalle haarovan teoreettisen ulottuvuutensa vuoksi. Jos Karttusen ajattelua seuraa, pysyy kuitenkin kärryillä ja pääsee osallistumaan, ainakin kuunteluoppilaana, korkeatasoiseen kirjallisuustieteelliseen keskusteluun. Tuota virtuaalista keskustelua on miellyttävä seurata, koska tutkimus on kirjoitettu virheettömästi hienoon, mielikuvitukselliseen ja usein hauskaankin tyyliin. Eri-tyismaininnan ansaitsee Karttusen väliotsikointi, joka on etäistä sukua *Frasierin* väliotsikoinnille. Se puolestaan on ilmiselvästi saanut mallinsa James Joycelta. Oma suosikkini on ”Pickled Feelings and Images in Trauma”.

Samuli Hägg